

Таким образом, первое исследование подтвердило выдвинутую гипотезу об эффективности применения открытых онлайн-курсов для организации СРС при обучении высшей алгебры. Одновременно с этим были сделаны выводы о необходимости продолжения исследований и увеличения их массовости.

Ключевые слова: открытый онлайн-курс, самостоятельная работа студентов, изучение высшей алгебры.

Antoshkiv M. S., Trebenko O. O. Open online course as an effective means to organize students' independent work in teaching Higher Algebra.

Possibilities of using open online courses for the organization of students' independent work in teaching Higher Algebra are demonstrated in the paper. The first conclusions of the pilot experiment and the analysis of questionnaire survey conducted among the students were made.

Keywords: open online course, students' independent work, the study of algebra.

УДК 378

Бишевец Н. Г.

Академія муніципального управління (м. Київ, Україна)

ДИНАМІКА РІВНЯ МАТЕМАТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ВНЗ ПІД ВПЛИВОМ АВТОРСЬКОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Внаслідок проведених досліджень нами було розроблено і впроваджено в навчальний процес студентів ВНЗ технологію навчання математичних дисциплін. З метою встановлення ефективності запропонованої технології нами було проведено експеримент, у якому взяло участь 47 студентів Академії муніципального управління, 24 з яких увійшли до складу контрольної, а 23 – експериментальної групи. Студенти КГ вивчали математичне програмування традиційним чином, а студенти ЕГ – з використанням авторської технології. Було оцінено динаміку рівня математичної підготовки студентів під впливом авторської технології. За основні показники, які характеризують рівень математичної підготовки студентів, ми прийняли когнітивний, ціннісно-мотиваційний, діяльнісний і рефлексивний компоненти. Встановлено, що до початку експерименту статистично значущих розходжень між показниками математичної підготовки у студентів КГ і ЕГ не виявлено ($p > 0,01$). Натомість після експерименту студенти ЕГ мали статистично значуще вищі результати рівня математичної підготовки у порівнянні зі студентами КГ ($p < 0,01$).

Ключові слова: технологія, навчання, математика, підготовка, рівень, експеримент, вплив, динаміка.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах приєднання до європейської системи освіти, вирішення завдання підготовки сучасного конкурентоспроможного фахівця для різних галузей національного господарства безпосереднім чином пов'язане підвищенням якості математичної освіти студентів ВНЗ.

Наразі фахівці вкрай занепокоєні катастрофічним зниженням рівня математичної підготовки студентів ВНЗ, причинами якого називають зниження рівня базової підготовки, низьку мотивацію до отримання математичних знань, недостатній рівень навчально-

пізнавальної активності студентів [1]. Крім того загострення соціально-економічних проблем у суспільстві також не сприяє вдосконаленню освітнього процесу при освоєнні студентами математичних знань. Ситуація, що склалася, вимагає вдосконалення навчального процесу при викладанні циклу математичних дисциплін.

Вивчення, аналіз, осмислення і узагальнення даних науково-методичної літератури дозволили встановити, що фахівці зацікавлені питаннями вдосконалення система математичної підготовки студентів ВНЗ і основними шляхами подолання кризової ситуації, що склалася у математичній освіті, вважають впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у практику навчання математичних дисциплін, модернізацію змісту освіти у бік зближення навчального матеріалу з майбутньою професійною діяльністю, формування математичної культури студентів та створення передумов для самостійної роботи студентів у позанавчальний час.

Проблемі формування математичних знань та умінь студентів засобами інформаційних технологій присвячені численні дослідження, серед яких найбільш ґрунтовними являються дослідження М. І. Жалдака [4]. Крім того, значний прошарок науковців також працює задля вирішення питань про можливість застосування інноваційних технологій в навчальному процесі студентів при вивченні математичних дисциплін [3, 8]. Великий науковий інтерес у широкого кола дослідників викликають питання забезпечення фундаментальної математичної підготовки майбутніх фахівців [8] та умови, що забезпечують підвищення рівня математичної підготовки студентів ВНЗ [2, 6]. Окремі фахівці намагалися розв'язати проблему формування математичної культури студентів різних спеціальностей [7] та залучення студентства до вивчення математичних дисциплін [1].

Утім, як показує аналіз наукових джерел та власний досвід, не зважаючи на значні здобутки науковців у вказаному напрямку, системних зрушень у напрямку вдосконалення методів і засобів навчання математичних дисциплін наразі не відбувається. Ми переконані, що назріла необхідність розробки і впровадження універсальної системи навчання математичних дисциплін. Натепер важливим завданням ми вважаємо оцінку ефективності запропонованої технології з метою її подальшої корекції і вдосконалення. Крім того, ми вважаємо, що з'ясувати міру ефективності технології можна завдяки вивченню і аналізу динаміки рівня математичної підготовки студентів ВНЗ під впливом технології навчання.

Формулювання **мети** статті. Вивчити динаміку рівня математичної підготовки студентів ВНЗ під впливом технології навчання математичних дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Внаслідок проведеного дослідження нами було розроблено та впроваджено в навчальний процес студентів АМУ технологію навчання математичних дисциплін на прикладі навчання математичного програмування (МП). Зауважимо, що технологія складалася із концептуальної основи, змістовної частини навчання, а також процесуальної частини, яка включала організацію навчального процесу на основі аксіологічного, особистісно-діяльнісного, інформаційного та креативного підходів, активні та інтерактивні методи навчальної діяльності, інформаційні засоби навчання, групові та індивідуальні форми навчальної діяльності, управління навчальним процесом на основі гуманістичного підходу і насамперед була націленою на підвищення мотивації студентів до вивчення математичних дисциплін, у тому числі у поза навчальний час.

В ході дослідження нами було вивчено ефективність авторської технології шляхом проведення аналізу динаміки рівня математичної підготовки студентів даного ВНЗ. У експерименті прийняло участь 47 студентів I курсу АМУ факультету "Менеджмент", серед яких 23 студента склали контрольну, а 24 – експериментальну групи.

Доведено, що до проведення експерименту серед студентів КГ 8,7% (n=2) мали початковий та 91,3% (n=21) середній рівень математичної підготовки, в той час як серед

учасників ЕГ 4,17% (n=1) мали початковий та достатній рівень математичної підготовки, а основна частина, яка склала 91,67% (n=22) – середній рівень. Тобто, групи не відрізнялися за складом студентства і загалом характеризувалися середнім рівнем математичної підготовки.

В ході експериментально-дослідницької роботи нами було оцінено зрушення рівня складових математичної підготовки студентів під впливом технології навчання математичних дисциплін і порівняння вказаних показників зі студентами, що продовжували вивчати математичні дисципліни традиційним чином.

Доведено, що до проведення експерименту серед студентів КГ 8,7% (n=2) мали початковий та 91,3% (n=21) середній рівень математичної підготовки, в той час як серед учасників ЕГ 4,17% (n=1) мали початковий та достатній рівень математичної підготовки, а основна частина, яка склала 91,67% (n=22) – середній рівень. Вочевидь, до початку експерименту студенти обох груп загалом характеризувались середнім рівнем математичної підготовки і не відрізнялись за рівнем її прояву.

Більш детальний аналіз окремих показників математичної підготовки дозволив встановити, що учасники КГ за рівнем знань з вищої математики до експерименту були розподілені наступним чином: з поміж них зафіксовано 13,04% (n=11) з початковим, 47,83% (n=11) – з середнім, 34,78% (n=8) – з достатнім, 4,35% (n=1) – з високим рівнем знань з вищої математики. Водночас серед представників ЕГ на початку експерименту спостерігалось 50% (n=12) з середнім, 37,5% (n=9) – з достатнім, 12,5% (n=3) – з високим рівнем отриманих знань (рис. 1).

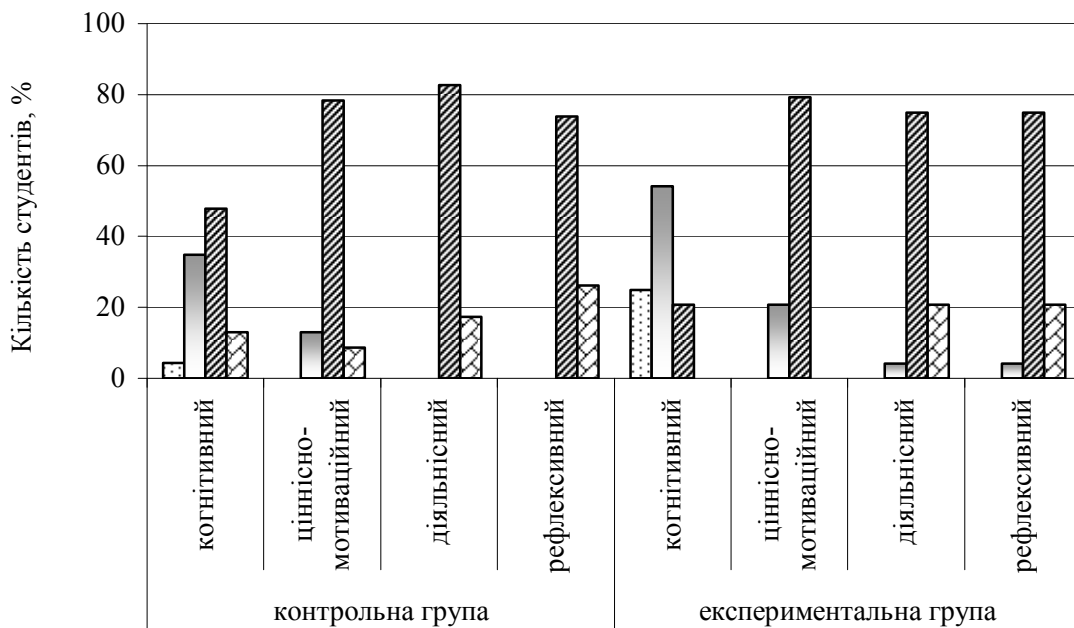

Рис. 1. Показники математичної підготовки студентів до експерименту, % (n=47):

- – високій;
- – достатній;
- ▨ – середній;
- ▧ – початковий

Встановлено, що серед представників КГ було виявлено 13,04% (n=3) з достатнім, 78,26% (n=18) – з середнім та 8,7% (n=2) – з початковим рівнем мотивації до вивчення

математичних дисциплін, натомість серед учасників ЕГ спостерігався наступний розподіл студентів: з достатнім – 20,83% (n=5), а з середнім рівнем – 79,17% (n=19).

За рівнем розвитку пізнавальної активності при вивченні математичних дисциплін студенти КГ на початку експерименту були розподілені наступним чином: 82,61% (n=19) – з середнім та 17,39% (n=4) – з початковим рівнем, а серед учасників ЕГ – 4,17% (n=1) – з достатнім, 75% (n=18) – з середнім та 20,83% (n=5) – з початковим рівнем прояву цієї якості.

Натомість за розвитком рефлексійних процесів серед студентів КГ спостерігалось 73,91% (n=17) з середнім і 26,09% (n=6) – з початковим рівнем. У представників ЕГ ситуація була майже аналогічною: з поміж учасників експерименту до його проведення було виявлено 4,17% (n=1) з достатнім, 75% (n=18) з середнім і 20,83% (n=5) – з початковим рівнем розвитку рефлексії при вивченні математичних дисциплін.

Крім того, проведені розрахунки дозволили встановити, що на початку експерименту статистично значущих відмінностей між окремими показниками студентів КГ і ЕГ встановлено не було ($p > 0,05$).

Слід вказати, що розходження між показниками математичної підготовки студентів в залежності від групи, до якої входили учасники експерименту, встановлювалися за допомогою U-критерію Манна-Уїтні, а висновки про статистичну значущість розходжень між показниками студентів до і після експерименту ми робили на основі застосування непараметричного G-критерія знаків, використовуваного для залежних груп після педагогічного впливу. При цьому репрезентативність вибірки забезпечувалась випадковим характером їх формування. До того ж зазначені розрахунки було автоматизовано шляхом застосування програми Excel та надбудови до неї Аналіз даних [5].

Після впровадження запропонованої нами технології було оцінено динаміку рівня математичної підготовки учасників експерименту.

Виявилось, що після експерименту між учасниками ЕГ і КГ було зафіксовано значні розходження між показниками математичної підготовки. По завершенню експерименту серед представників КГ із високим рівнем сформованості когнітивного компоненту було на 20,65% (n=5) менше у порівнянні зі студентами, які увійшли до складу ЕГ. Водночас, серед студентів ЕГ зафіксовано на 53,08% (n=13) більше таких, що мають високий або достатній рівень знань з МП (рис. 2).

Дослідження дозволило з'ясувати, що у результаті впровадження запропонованої технології середньостатистичний рівень знань з МП учасників ЕГ (4,04; 0,71 бала) на 25,47% перевищував рівень студентів КГ (3,22; 0,67 бала), що вказує на беззаперечний позитивний вплив технології на когнітивний компонент критеріїв ефективності технології навчання математичних дисциплін.

З іншого боку, впровадження технології навчання МП позитивним чином вплинуло на ціннісно-мотиваційну сферу учасників експерименту: після її впровадження а навчальний процес частка студентів з високим і достатнім рівнем мотивації до вивчення МП серед студентів ЕГ була на 50% (n=12) більше, аніж у студентів КГ, а частка із початковим рівнем розвитку вказаного критерію навпаки, на 8,70% (n=2) меншою. При цьому середньостатистичний рівень ціннісно-мотиваційного компоненту у представників ЕГ (4,39; 0,72 бала) виявився більшим на 34,66% порівняно із учасниками КГ (3,26; 0,62 бала).

Крім того, частка студентів з високим розвитком діяльнісного компоненту учасників ЕГ після завершення експерименту також була помітно більшою, а саме на 25% (n=6). Крім того, частка студентів з достатнім рівнем вміння розв'язувати задачі МП переважала на 41,12% (n=10). Середньостатистичний показник діяльнісного компоненту у студентів ЕГ склав (4,04; 0,71 бала), що на 34,67% переважає середньостатистичний показник студентів КГ (3,0; 0,52 бала), що свідчить про правомірність застосування запропонованої технології з

метою формування у студентів вмінь і закріплення навичок розв'язувати задачі.

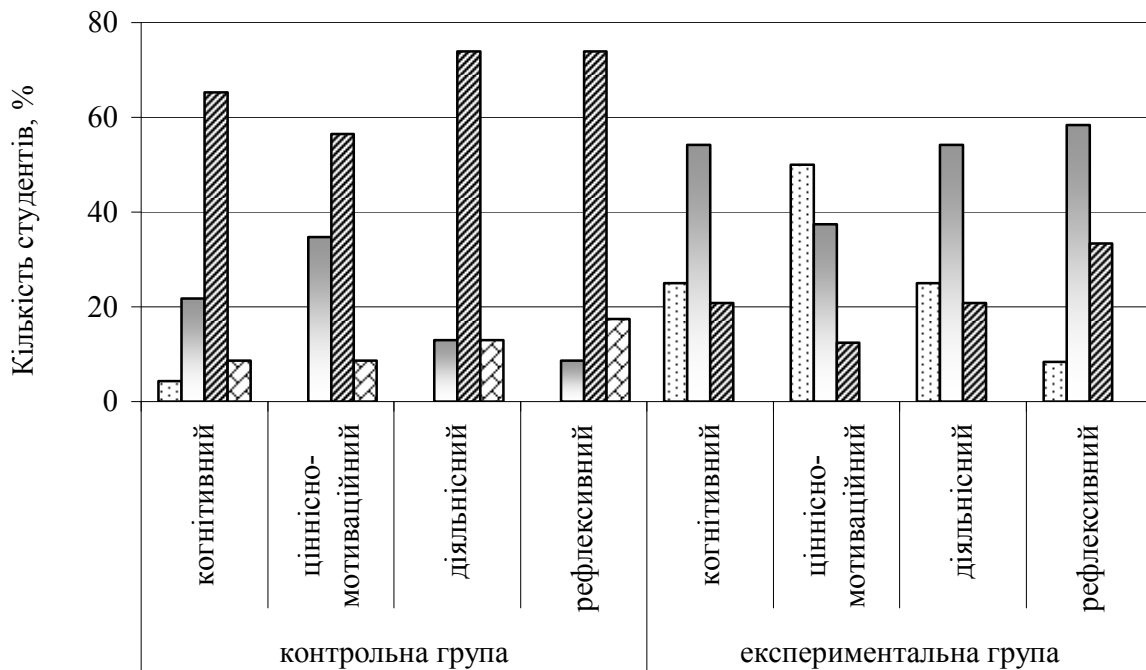

Рис. 2. Динаміка рівня математичної підготовки студентів після експерименту на прикладі математичного програмування, % (n=47):

- – високий;
- – достатній;
- ▨ – середній;
- ▧ – початковий

Внаслідок запровадження технології відбулись позитивні зміни у учасників ЕГ за рівнем розвитку рефлексійного компоненту: наприкінці експерименту частка студентів ЕГ з високим рівнем розвитку рефлексії при вивченні МП була на 8,33% (n=2), а з достатнім – на 49,64% (n=12) більшою у порівнянні із студентами КГ. У учасників ЕГ середній показник рефлексійного компоненту (3,78; 0,60 бала) наприкінці експерименту на 23,02% перевищував аналогічний показник учасників КГ (2,91; 0,51 бала). Таким чином з'ясувалось, що застосовані методи і підходи до викладання МП налагоджують студентів до серйозного вивчення МП та стимулюють потяг до самовдосконалення. З нашої точки зору, такі здобутки вказують на ефективність запропонованої технології навчання математичних дисциплін та дозволяють її рекомендувати при вивченні МП.

Оцінка результатів навчальної діяльності з МП студентів в залежності від групи за запропонованою шкалою рівня ефективності навчальної діяльності з математичних дисциплін показала, що серед представників ЕГ 25% (n=6) більше із високим рівнем та на 25% (n=6) менше із початковим рівнем підготовки з МП у порівнянні із студентами КГ.

Порівняльний аналіз досліджуваних показників дозволив встановити, що у студентів ЕГ за усіма компонентами спостерігалось статистично значуще збільшення рівня математичної підготовки після експерименту ($p < 0,01$) у порівнянні із показниками студентів КГ.

Отже, можна стверджувати, що відсутність додаткових заходів щодо вдосконалення процесу математичної підготовки студентів не спонукає студентів до систематичного і серйозного вивчення дисциплін математичного циклу. Водночас, використання сучасних засобів і методів навчання наряду зі спеціально створеними педагогічними умовами сприяє збільшенню рівня математичної підготовки студентів ВНЗ.

Ми вважаємо, що такі результати підтверджують ефективність застосування технології навчання математичних дисциплін в навчальному процесі студентів ВНЗ при вивченні МП.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Сучасний стан рівня математичної підготовки студентів ВНЗ викликає зрозуміле занепокоєння фахівців і вимагає невідкладних заходів задля вдосконалення системи математичної підготовки учнівської молоді.

До початку експерименту між показниками рівня математичної підготовки студентів КГ і ЕГ статистично значущих відмінностей встановити не вдалося ($p > 0,01$).

Внаслідок проведених досліджень можна стверджувати, що після впровадження технології навчання математичних дисциплін студенти ЕГ, на відміну від студентів КГ, у яких і після експерименту превалював середній рівень розвитку компонентів математичної підготовки, у значної частини студентів ЕГ відбулися позитивні зрушення в бік достатнього рівня розвитку вивчених показників: вони стали більш зацікавленими у вивченні математичних дисциплін, зростає їх пізнавальна активність, а також відбулись позитивні зрушення у області розвитку рефлексійних процесів при вивченні МП. Зазначимо, що виявленні зрушення у студентів ЕГ виявилися статистично значущими ($p < 0,01$).

Отримані результати дають підстави вважати запропоновану технологію дієвою, і її можна рекомендувати для застосування при навчанні МП.

Подальші дослідження заплановано направити на виявлення шляхів удосконалення технології навчання математичних дисциплін та оцінку її впливу на рівень залишкових математичних знань студентів ВНЗ, а, головне, на встановлення її ефективності при навчанні інших дисциплін математичного циклу.

Використана література

1. Бакланова М. Л. Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів коледжів у процесі навчання математичних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / М. Л. Бакланова ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2009. – 20 с.
2. Бубнова М. Ю. Методична підготовка майбутніх учителів математики з використанням інформаційних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / М. Ю. Бубнова / Республік. вищ. навч. закл. "Крим. гуманіт. ун-т" (м. Ялта). – Ялта, 2011. – 20 с.
3. Бишевец Н. Г. Порівняльний аналіз у науково-спортивній діяльності / Н. Г. Бишевец, І. В. Синіговец, Р. В. Олійник // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – Чернігів : ЧДПУ, 2011. – Вип. 86. Т. 1. – С. 23–28.
4. Жалдак М. І. Комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання математики, фізики, інформатики: посібник для вчителів / М. І. Жалдак, В. В. Лапінський, М. І. Шут. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – 182 с.
5. Кушніренко О. М. Критерії ефективності застосування комп'ютерних технологій у професійній підготовці майбутніх інженерів / О. М. Кушніренко // Наукові праці ДонНТУ. – 2012. – № 11. – 4 с.
6. Лотюк Ю. Г. Комп'ютерно-орієнтована методична система навчання обчислювальної математики в педагогічному університеті : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Ю. Г. Лотюк ; Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2004. – 22 с.
7. Тур Г. І. Впровадження моделі формування математичної культури майбутніх фахівців обліково-економічного профілю / Г. І. Тур // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – 2013. – Вип. 108.2. – 6 с.
8. Чемерис О. А. Педагогічні умови забезпечення якості фундаментальної підготовки майбутніх учителів математики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. А. Чемерис ; Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка, Житомир. – 2007. – 21 с.

References:

1. Baklanova M. L. Enhancing teaching and learning of college students in learning mathematics disciplines: thesis abstract / M. L. Baklanova. – K., 2009. – 20 p.
2. Bubnova M. J. Methodical preparation of future teachers of mathematics using information technologies: thesis abstract / M. J. Bubnova. – Yalta, 2011. – 20 p.
3. Byshevets N. G. Comparative analysis of the scientific and sports activities / N. G. Byshevets. – Chernigov, 2011. – Vol. 86. V. 1. – 496 p. – P. 23-28.
4. Zhaldak N. I. Computer-oriented means of teaching mathematics, physics, computer science: a guide for teachers / N. I. Zhaldak. – K. : NEA Dragomanov, 2004. – 182 p.
5. Kushnirenko O. M. Performance of computer technology in the training of future engineers / O. M. Kushnirenko // Proceedings of DonNTU. – 2012. – № 11. – 4 p. 6.
6. Lotyuk J. G. Computer-oriented methodical system of training of Computational Mathematics at Pedagogical University: thesis abstract / J. G. Lotyuk. – Kyiv, 2004. – 22 p.
7. Tour G. I. Implementation model of mathematical culture of the future experts in accounting and economics / G. I. Tour // Bulletin Chernihiv National Pedagogical University. Taras Shevchenko. – 2013. – Vol. 108.2. – P. 8.
8. Chemeris O. A. Pedagogical conditions ensuring quality basic training of future teachers of mathematics: thesis abstract. Ivan Franko Zhytomyr / O. A. Chemeris. – 2007. – 21 p.

Бышевцев Н. Г. Динамика уровня математической подготовки студентов под воздействием авторской технологии обучения математических дисциплин.

Снижение уровня математической подготовки студентов вузов требует мер по совершенствованию системы обучения математических дисциплин. В ходе проведенных исследований нами была разработана и внедрена в учебный процесс студентов технология обучения математических дисциплин. С целью ее коррекции и дальнейшего усовершенствования нами проведен эксперимент по оценке эффективности предложенной технологии. В эксперименте приняло участие 47 студентов Академии муниципального управления. 24 из участников эксперимента вошли в состав контрольной, а 23 – экспериментальной группы. Мы оценили динамику уровня математической подготовки студентов под влиянием авторской технологии. За основные показатели, которые характеризуют уровень математической подготовки студентов, мы приняли когнитивный, ценностно-мотивационный, деятельностный и рефлексивный компоненты. Установлено, что до начала эксперимента статистически значимых различий между показателями математической подготовки студентов КГ и ЭГ не обнаружено ($p > 0,01$). При этом испытуемых обеих в целом характеризовались средним уровнем математической подготовки. Однако после эксперимента студенты ЭГ имели статистически значимо более высокие результаты развития изучаемых составляющих математической подготовки по сравнению со студентами КГ ($p < 0,01$). В отличие от студентов КГ, у которых и после эксперимента превалировал средний уровень развития компонентов математической подготовки, у значительной части студентов ЭГ произошли позитивные сдвиги в сторону достаточного уровня развития изученных показателей. Следовательно, отсутствие дополнительных мер по совершенствованию процесса математической подготовки студентов не располагает студентов к систематическому и серьезному изучению дисциплин математического цикла. В то же время, использование современных средств и методов обучения наряду со специально подготовленными педагогическими условиями способствует увеличению уровня математической подготовки студентов вузов. Мы считаем, что полученные результаты доказывают правомерность применения предложенной технологии при обучении студентов дисциплинам математического цикла.

Ключевые слова: Технология, обучение, математика, подготовка, уровень, эксперимент, влияние, эффективность, динамика.

Byshevets N. G. The dynamics in the level of mathematical preparation of students under the influence of the author's technology learning mathematical disciplines.

Reducing the level of mathematical preparation of students of high schools require measures to improve the training system of mathematical disciplines. In the experiment attended 47 students the Academy

of municipal management. 24 of the participants in the experiment were included in the control group, and 23 – in the experimental group. It was found, which was not observed before the experiment, statistically significant differences between the components of the mathematical training students ($p > 0.01$). However, after the experiment, the students in the experimental group showed significantly better results compared with the students in the control group ($p < 0.01$).

Keywords : technology, education, mathematics, training level, the experiment, effect, dynamics.

УДК 371.035

Васильєва Д. В.
Інститут педагогіки НАПН України (м. Київ, Україна)

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

У статті розглядаються шляхи патріотичного виховання учнів у процесі навчання математики. Розкривається зміст понять “патріотизм” і “патріотичне виховання”. Здійснено систематизацію дисертаційних робіт стосовно виховання патріотизму у навчальних закладах різного рівня. Аналізується структура патріотизму. Визначено основні напрями патріотичного виховання. Висвітлюються особливості патріотичного виховання в процесі навчання математики в основній школі. Розглядаються конкретні приклади здійснення патріотичного виховання учнів на уроках математики.

Ключові слова: патріотизм, структура патріотизму, патріотичне виховання, напрями патріотичного виховання, учні, основна школа, навчання математики, урок.

Україна має давню і величну культуру та історію. Процеси становлення державності в Україні мають тисячолітні традиції. Як свідчить історія, вони не були простими і супроводжувалися національно-визвольною боротьбою українського народу. Події, що зараз відбуваються в Україні та світі, яскраво свідчать про те, що державна незалежність не є даністю, а постійно потребує захисту. Для успішного розвитку Української держави необхідно створити суспільство активних і свідомих громадян, громадян з високими патріотичними почуттями.

Відповідно до Конституції України, Законів України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2015-2019 роки” одним із пріоритетних завдань освіти є патріотичне виховання молодих поколінь.

З цього приводу у Методичних рекомендаціях [6] наголошується, що патріотичне виховання має наскрізно пронизувати весь навчально-виховний процес, органічно поєднувати національне, громадянське, моральне, родинно-сімейне, естетичне, правове, екологічне, фізичне, трудове виховання, базуватися на національній історії, знанні та відстоюванні своїх прав, виконанні конституційних і громадянських обов’язків, відповідальності за власне майбутнє, добробут та долю країни.

Патріотизм – складне і багатоаспектне поняття, яке розглядається з філософських, соціологічних, культурологічних, історичних і психолого-педагогічних позицій. Науковці трактують патріотизм як: якість особистості; сукупність ідей, переконань і дій; суспільний і моральний принцип; єдність почуттів, переконань і діяльності; здатності й потреби особистості; приналежність людини до певного етносу тощо.